

Hyönteisten ja ihmisten yhteinen maailma

Hugh Raffles: *Insectopedia*. Vintage books, New York 2010.
465 s. ISBN 978-0-4000-9696-1

Antropologian professori Hugh Rafflesin kirja *Insectopedia* ihasuttaa, ällöttää ja ällistyttää. Teosta voisi kuvailla populaaritieteelliseksi kirjaksi ihmis-hyönteissuhteen antropologiasta. Se ei ole järjestelmällisen tieteellinen esitys aiheesta (vaikka sisältääkin kiitettävästi tieteellisiäkin lähdeviitteitä), vaan se koostuu eripituisista esseistä otsikoiden mukaisessa aakkosjärjestyksessä. Kirjaa ei ole pakko lukea tässä järjestyksessä, ja sen saa luetuksi jopa sellaisessa aikamittakaavassa, minkä pienten lasten jokailtainen nukuttaminen tarjoaa. Kirja ei sisällä juurikaan teoriaa, mutta se perustuu Rafflesin etnografisiin tutkimuksiin avaten ihmisten ja hyönteisten yhteisen maailman mielenkiintoisia ovia.

Erilaisia erikoisten eläinten erikoista elämää esitteleviä populaaritieteellisiä kirjoja toki riittää, mutta Raffles lähestyy hyönteisten-maailmaa aina ihmisten kautta, esimerkiksi kuvaten Jean-Henri Fabren hietapistäistutkimuksia tai havainnoiden natsi-ideologian ja täintorjunnan yhteyksiä, mikä tekee kirjasta erityisen mielenkiintoisen. On toki sinänsä viihdyttävää lukea vaikkapa mehiläisyhdyskunnan hämmästyttävän monimutkaisesta kommuni-

kaatiosta: mehiläiset kommunikoivat ”tanssimalla” toisilleen siitä, missä suunnassa, kuinka kaukana ja minkälaista löydetty ruoka tai uusi pesäpaikka on, mutta toisaalta ne ovat pesässään myös jatkuvassa fyysisessä kommunikatiivisessa kontaktissa toistensa kanssa. Tässä kirjassa sitä täydentää kuvaus (Nobelin voittaneen) mehiläistutkija Karl von Frischin (ja muiden) menetelmistä, onnistumisista, epäonnistumisista, selitysyriyksistä, mutta myös tutkimusten kontekstista – samaan aikaan raivoavasta ensimmäisestä maailmansodasta, jolta von Frisch pelastui mehiläistutkimustensa ansiosta. Ja paino on sanalla *täydentää*, sillä kirja kertoo kiehtovalla tavalla ja monipuolisesti ihmis-hyönteissuhteen molemmista osapuolista. Raffles on onnistunut löytämään teoksessaan aiheeseen uuden näkökulman ehkäpä siksi, että hän ei kirjaprojektia aloittaessaan tiennyt paljonkaan hyönteisistä, mutta uteliaana (ja pätevänä ja palkittuna antropologina) halusi tutkia ihmisten ja hyönteisten kohtaamisia.

Kirja kytkeytyy mielenkiintoisella tavalla uuteen yhteiskunnalliseen eläintutkimukseen. Tämän tutkimussuunnan ”eläin” on kuitenkin vaivannut minua. Tämän

vuoksi Rafflesin kirja kiinnosti minua heti. Yhteiskuntatieteellisen eläintutkimuksen kohteena oleva eläinjoukko tuntuu olevan (implisiittisesti tai eksplisiittisesti) melkein aina nisäkäsjoukko (tai yksi nisäkäs). Voidaan ehkä sanoa, että ”nisäkässuhteemme” ovat näkyvimpiä ja tärkeimpiä eläinsuhteitamme. Toisaalta nisäkkäisiin keskittyminen on kovin ihmis(nisäkäs) keskeistä, vaikka liiallista antroposentrisyyttä uusi eläintutkimus usein haluaa välttää. Jos yhteiskuntatieteellinen eläintutkimus aikoo ottaa eläimyyden vakavasti, tulisi eläinsuhteidemme koko laajuutta tutkia ja käsitteellistää. Jos eläin on ihmiselle aina outo ja toinen, millaisia suhteita ihminen voi luoda niinkin erilaiseen elämänmuotoon kuin hyönteisiin?

Raffles avaa sivu sivulta ihmisten ja hyönteisten suhteiden kiehtovaa monimuotoisuutta eri puolilla maailmaa, historiassa ja nykyyhetkessä. Kirjaa lukiessa vähitellen tajuaa, että ihmisten ja hyönteisten suhde ei ole pelkkää hämähäkkikammosa, hyttysten väistelyä ja lemmikkisauvasirkkojen hoitoa, vaan se on yhtä monitahoinen ja monimuotoinen kuin ihmis- ja eläinsuhteiden koko kirjo: kokonainen ja edelleen elinvoimainen

taisteluskulttuuri Kiinassa; syötävät ja toisaalta satoa syövät vaellussirkat Afrikassa; tutkija/taitelija, joka maalaa hyönteisiä ja samalla tutkii ja arkistoi säteilyn vaikutuksia niihin; kovakuoriaisharrastus Japanissa.

Kirja avaa toisaalta samanlaisen, toisaalta erilaisen maailman kuin nisäkkäisiin keskittyvä yhteiskuntatieteellinen eläintutkimus. Hämmästyin siitä, kuinka ihmis-hyönteissuhteet voivat olla periaatteessa samanlaisia kuin muutkin ihmis-eläinsuhteet. Esimerkiksi hyönteisten harrastajat, kasvattajat tai tutkijat pyrkivät *ymmärtämään* tätä toista elämänmuotoa. Vastavuoroisen tai pikemminkin molempiin suuntiin kommunikoivan suhteen aikaansaaminen on toki hankalaa ellei jopa mahdotonta, toisin kuin vaikkapa lemmikkikoiran kanssa (ks. Donna Harawayn kirja *When Species Meet*). Toisaalta esimerkiksi luonnossa eläviä nisäkkäitä tutkitaan myös niin, että vastavuoroista suhdetta ei synny, ja kuitenkin suhde voi olla syvä ja ymmärtämiseen pyrkivä, kuten olen huomannut tutkittuani Ari Jokisen kanssa liito-oravakartoittajien luonto- ja eläinsuhdetta. Toisaalta hyönteismaailman vastaa, kun siihen vaikutetaan. Myös Suomessa ovat esimerkiksi kirjanpääntäjien aiheuttamat metsätuhot lisääntyneet ilmastonmuutoksen myötä samalla tavoin kuin Rafflesin kuvaamassa Pohjois-Amerikassa, jossa on jo tapahtunut laajamittaisia metsä-

tuhoja. Hyönteissuhteiden maailma yllättää myös monipuolisuudellaan. Kuten sosiologian professori John Law kirjaa koskevassa esseessään (*Cultural Anthropology* 2011:3) huomauttaa, hyönteissuhteiden maailma on paitsi lajikirjossaan myös käytännöissään monipuolinen: hyönteiset ovat mukana urheilussa, vedonlyönnissä, maataloudessa, metsätaloudessa, taiteessa, tieteessä, symboliikassa, painajaisunissa... jopa erotiikassa.

Hyönteissuhteemme ovat kuitenkin myös erilaisia verrattuna nisäkkäissuhteisiimme mittakaavalisista syistä (kohtaamme esimerkiksi pienet hyönteiset useammin parvina, ja niiden elämänkaari on lyhyempi ja elämänrytmi kiivaampi) ja biologis-kulttuurisista syistä (kommunkaatiotapamme ovat lähempänä muita nisäkkäitä kuin hyönteisiä). Kärpästen tai vaellussirkkojen tapa elää maailmassamme ja maailmassaan ja vuorovaikuttaa ihmisten kanssa on erilainen kuin lehmän tai rotan. Rafflesin kirja onkin tarkkanäköinen ja suorastaan runollinen, mutta myös rujo (eikä missään tapauksessa kaikenkattava) kuvaus tästä monimuotoisuudesta.

Ihmishyönteissuhteiden ja yhteisen maailmamme monimuotoisuus ei ehkä riitä kiinnostamaan kaikkia potentiaalisia lukijoita. Kirja kertoo kuitenkin myös tietämisen tapojen ja käytäntöjen monimuotoisuudesta, kuten Law huomauttaa. Monoliittisen asian-

tuntijuuden murtuminen on läsnä myös tässä kirjassa. Maailmasta ja sen eliöistä voidaan tietää lukemattomin eri tavoin: kokeellisen luonnontieteen menetelmin, taiteen avulla, puunrungon sisäistä äänimaailmaa kuuntelemalla ja eliöitä kasvattamalla.

Kirjassa pohditaan myös hyönteisten elämämaailmaa (umwelt), miten erilainen ja omaehtoinen se onkaan tähän meidän ihmisten suurikokoiseen ja meidän näkemäämme visuaaliseen maailmaamme verrattuna. Kirjaa lukiessa pystyy tavoittamaan ja edes hetkellisesti sisäistämään sen ajatuksen, etteivät hyönteiset ole pieniä ja pistäviä kiusaksemme, ne eivät ole kammottavan rumia tai kauniita meitä varten, eivätkä ne liiku parvina ja tuhoa puitamme vain aiheuttaakseen tuhoa meille. Ne liikkuvat meidän kanssamme tässä samassa maailmassa ja samanaikaisesti aivan omassa maailmassaan. Joskus ja joidenkin kanssa tiemme kohtaavat (lukemattomin eri tavoin).

Koska kirja ei sisällä mitään yhtä viestiä tai teoreettista näkemystä, sitä voi lukea monella tavalla, eikä siihen tarttuakseen tarvitse olla ötökkähullu. Kirja sopii utelaille ja epätavanomaisista tiedekirjoista pitäville ja luonnollisesti myös eläinsuhteista ja hyönteisistä kiinnostuneille lukijoille. Katkelmaisesta esseemuodostaan huolimatta tekstiä on miellyttävää lukea.

Nina V. Nygren